

Handen på papperet

Arkivet och personminnets materialitet

Andreas Nyblom

[S]kriftåldern har efterträdt talets ålder och källan strömmar ej från friska läppar, den försinar bland multnade acta.¹ (Ur: *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män*, 1836)

Den hängivne litteraturhistorikern skyr inga medel i sin jakt på eventuella papper efter poeten Jeffrey Aspern. Snart förstår vi att hans ihärdiga sökande bara delvis motiveras av ett begär att finna tidigare okänd information som kan bidra till att klarlägga omständigheterna kring Asperns liv. Framför allt drivs han av en innerlig önskan att komma i kontakt med platser och föremål som någon gång befunnit sig i den beundrade författarens närhet. När han slutligen uppsöker en gammal dam som förmodas ha varit författarens älskarinna, och under en tid infiltrerar hennes hem som hyresgäst, är detta alltså inte bara en strategi för att komma åt innehållet i de dokument som kan finnas i hennes ägo. Kvinnan, som är den nu enda levande av Asperns samtida, utgör, likt författarens efterlämnade papper, en fysisk länk till Aspern själv. Via hennes kropp blir han närvarande. Forskaren överväldigas av att se in i ögon som har mött författarens blick, av att trycka en hand som har berört hans, av att höra en röst som har uppfattats av hans öra. Kroppen och dokumenten förenar forskarens eget liv med ”the illustrious life they had touched at the other end”.²

En viktig inspirationskälla till Henry James *The Aspern papers* (1888) var en amerikansk forskare som James träffade, vilken i förhoppning om att komma över tidigare okända dokument efter Percy Bysshe Shelley, verkligen hade tagit in som hyresgäst hos Jane Clairmont (Mary Shelleys halvsyster).³ Mer generellt åskådliggör romanen undanskymda aspekter av 1800-talets arkiv- och forskningspraktiker. Här framträder det akademiska intresset för biografien, forskarens känslomässiga och taktiska snarare än kunskapsinriktade och intellektuella begär efter studieobjektets kvarlätningskap, det oförsynta intrånget i andra människors privatliv och uppsåtet att avslöja och publicera hemligheter.

I novellen ”The birthplace” (1903) fäster James blicken på i högsta grad besläktade praktiker och känslor i förhållande till en annan väsentlig kulturyttring under 1800-talet – personmuseet eller författarhemmet. Novellen refererar indirekt till den, enligt James, vidskepliga och kommersiella turistindustri som sedan 1760-talet växt fram kring William Shakespeares förmenta födelsehem i Stratford-on-Avon.⁴ Här framträder inte minst författarkultens religiösa anstrykning genom den pietetsfulla

vördnad som ägnas platser och föremål förknippade med nationalskaldens liv. Morris Gedge, föreståndare för helgedomen, är till en början ödmjuk inför den möjlighet skaldens födelsehem bereder honom att bli intim med Honom – att få röra vid föremål som Hans händer berört, att inandas den luft i vilken Hans röst har ljudit. Men så småningom rannsakar Gedge sin tidigare okritiska hänförelse inför tingens egentligen ganska tvivelaktiga autenticitet, och föraktar den prästerliga roll han tvingas spela inför de pilgrimer som vallfärdar till detta ”Mecca of the English-speaking race”.⁵

Tillsammans illustrerar de båda berättelserna hur en materiell dimension av det biografiska och personhistoriska intresset överskrider de föregivna gränserna mellan arkivets och museets respektive domäner. Såväl handskrifter som geografiska platser, byggnader, rum och föremål har i praktiken tilldelats en funktion som personhistoriska minnen eller relikier. I sina fysiskt berörbara former har de förmedlat autenticitet och associerats med en förmåga att göra de personer med vilka de är förknippade närvarande. Även om sådana förhållningssätt till arkiv och handskrifter har uppmärksammats tidigare, har de sällan studerats i relation till de likartade praktiker och föreställningar som samtidigt utmärkte andra typer av samlingar, institutioner och diskurser.⁶ Liksom uppkomsten av personmuseer och litterär turism kan emellertid också de materiella aspekterna av arkivets historia förstås mot bakgrund av exempelvis biografigenrens utbredning under 1800-talet.⁷

Under 1800-talets första hälft börjar svenska arkivinstitutioner förvärva personliga papper och dokumentsamlingar i en helt ny omfattning. Det är en utveckling som avtecknar sig mot en rad samtida initiativ för att bevara historiska minnen efter enskilda personer. Med utgångspunkt i den ökande förekomsten av offentliga personarkiv under 1800-talet, avser den här artikeln att placera in arkivet i en bred kontext av samtida praktiker och föreställningar kring berömda personer och deras kvarlåtenskap. Såväl arkiv som museer och bibliotek medverkade till skapandet av ett slags berömmelsens kulturhistoria genom samlingar av autografer, handskrifter, porträtt, kläder och andra ting som begagnats av namnkunniga svenskar. Mot bilden av arkivet som en plats för sakliga och rationella observationer, och av dess handskrifter som främst berättande källor, ställs här de taktila och emotionella aspekterna av arkivets och personminnets materialitet.⁸

Det sinnliga arkivet

Arkivet betraktades länge som en neutral och transparent plats, en förråds-kammare för sanning och fakta om det förflutna. Denna föreställning hade sitt ursprung i det positivistiska objektivitetsideal som arkivet och dess handskrivna dokument, särskilt inom historieämnet, förknippades med i början av 1800-talet. Ett betydande inflytande hade Leopold

von Rankes principer för historisk forskning, vilka uppmanade till närläsning av arkivkällor, gjorde historikerns objektivitet till en dygd, och hävdade som central uppgift att beskriva *wie es eigentlich gewesen*.⁹ Så sent som på 1970-talet kunde det hävdas att arkiven ”fyller de humanistiska vetenskaperna med en exakthet, som annars vore otänkbar”.¹⁰ Emellanåt framträder arkivforskning fortfarande som en särskilt ”äkt” eller ”riktig” form av forskning, och såväl användning av arkiv som tolkning av handskrifter utgör ett slags kvalitetskriterier för historisk forskning.¹¹

Arkivet och forskningen legitimerar varandra. Medan arkiven kontinuerligt understryker samlingarnas betydelse för vetenskapen, utnyttjar forskningen, som Helen Freshwater poängterat, den dragningskraft som förknippas med nya material och oupptäckta texter. Genom att studera tidigare outnyttjade källor kan man försäkra sig om att forskningen uppnår en tillräcklig grad av originalitet. Arkivdokumentens aura av unicitet överförs således till analysen av desamma.¹² Genom ofta kryptiska fotnotsreferenser i artiklar och böcker framträder specifika arkivinstitutioner – platser som borgar för att det använda materialet är handskrivet, vilket, särskilt i fråga om brev, inte sällan förknippas med föreställningar om en mer privilegierad åtkomst till författaren än vad en tryckt brevtgåva kan förmedla. Sådana hänvisningar, menar Alan Stewart, låter oss förnimma doften av ”the ’dust’ of archival research”.¹³

Arkivnestorn Nils Nilsson menade förvisso att man kunde uppleva en särskild sinnesro och känsla av behag i ett arkiv, men samtidigt hävdade han att perspektivet – avståndet till de historiska handlingarnas egen tid – medförde en saklig och vetenskaplig inställning som gjorde att man kunde ta del av dokumenten ”utan att längre passioneras”.¹⁴ Som exemplet ovan har antytt är emellertid arkivet i högsta grad en plats förknippad med speciella föreställningar, känslor och dofter. Till den forskningsinriktning som gjort arkivet till studieobjekt istället för källa, kan också uppgiften räknas att uppmärksamma de affektiva bevekelsegrunder och erfarenheter som påverkat såväl arkivinstitutionernas bestånd som forskares hantering och bearbetning av arkivmaterial. Antoinette Burton har hävdats att det traditionella arkivets anspråk på objektivitet måste bemötas med redogörelser för dess proveniens och historia, för dess makt att forma de berättelser som det härbärgerar, samt för dess effekter på sina användare.¹⁵

Redan inträdet i ett arkiv innebär för en modern besökare ofta att genomgå en tillsynes onaturlig ritual som medför att de vanliga arbetsredskapen – pennor, väskor och kommunikationsmedel – måste efterlämnas, en ceremoni som inskräper arkivets auktoritet och upplevelsen av att stiga in på ett skyddat eller heligt område där tiden står stilla.¹⁶ Väl där kan arkivmaterialet locka till starka känslor inför de förflutenheter som det antas utgöra autentiska utsnitt från. Medan Catherine Hobbs bejakar personarkivens intimitet och förespråkar ett empatiskt och kärleksfullt förhållande till dessa, har andra manat till större misstänksamhet inför

arkivets attraktionskraft.¹⁷ Michael Shanks menar exempelvis att en alltför stark hänförelse och förtrolighet ofta präglar vårt förhållande till det förflutna. Det rör sig, anser han, om ett fetischistiskt begär efter att hålla, se och beröra, där arkivets fragment fungerar som bokstavliga substitut för det ovillkorligen förlorade förflutna. Ett sådant förhållande till det förflutna innebär en ovälkommen familjaritet, en voyeuristisk överträdelse eller rent av en pornografi.¹⁸

Forskarens förhållande till arkivet och till forskning i arkiv, har alltid varit ambivalent. Det senare har beskrivits som krävande och utmattande men också som behagfullt, inte sällan i termer av ett slags sexuell lust eller ett missbruk. I själva verket hade även Leopold von Ranke ett tillsynes amoröst förhållande till de arkiv han konsulterade. Metaforiskt beskrev han nämligen dessa genomgående som sköna kvinnor – prinsessor eller jungfrur – vilka han avsåg att befria eller deflorera.¹⁹

Skriftens materialitet

Berättaren i *The Aspern papers* lever inte upp till arkivets och forskningens objektivitetsideal. Han passioneras, och representerar en subjektiv och känslomässig erfarenhet av den berättande källans materialitet. Han är, som Eric Savoy påpekat, mer uppslukad av ”the aura of celebrity”, än av det textuella: ”The object of his desire is less hermeneutic than erotic, manifested as the craving for presence, for somatic contact”.²⁰

Brev och andra handskrifter utgör förstås det huvudsakliga materialet i de personarkiv som under 1800-talet förvärvades till offentliga arkivinstitutioner, museer och bibliotek. En inte obetydlig men likväl undanskymd aspekt av dessa accessioner, är den betydelse som handskriften tillmättes såsom autentisk och personlig materialitet. Oaktat sitt innehåll har handskrifter av tradition betraktats som autografer, som outbytbara, unika och autentiska signaturer vilka borgar för en individs närvaro vid ett historiskt unikt skrivtillfälle. Det är detta anspråk på autenticitet som särskiljer handskriften från dess kulturella motsats, mekanisk skrift i tryckt eller maskinskriven form.²¹ Själva ordet ”autenticitet” ansågs under 1800-talet vara särskilt förknippat med skrifter, i ”deras egenskap att vara författade på den tid och af den person, som uppgifves”.²²

Medan 1600- och 1700-talens lärda samlare framförallt hade intresserat sig för handskrifternas dokumentära värden, utvecklas under 1800-talet ett allt starkare intresse för handskriften som artefakt, relik eller fetisch. Det är förstås först i samband med den ökande förekomsten av tryckta och publicerade texter som handskriften framträder som något ovanligt och unikt. Genom sin anknytning till den privata snarare än den offentliga sfären, uppfattas handskriften även såsom vittnande om författarens privata individualitet.²³ I tidens skönlitteratur tematiseras inte sällan författarens konfliktfyllda inställning till den stigande pressoffentlig-

heten och författarens roll som celebritet, just i form av en polarisering mellan å ena sidan det handskrivna manuskriptets materialitet och privata natur, och å den andra sidan den oändligt reproducerbara text som utgår till bokmarknaden. Den tryckta texten representerar både litteraturens och författarens förlorade kroppslighet.²⁴

Handskriftens ställning som autentiskt och personligt föremål blev inte bara en grogrund för företeelser såsom grafologin (den omstridda läran om sambanden mellan handstil och personlighet), autograffjägare och falskmyntare. Den gav också upphov till en omfattande reproduktion av brev och autografer i faksimiltryck, liksom till paradoxala förlopp då tryckta handlingar emellanåt fick utgöra förlagor för senare handskrivna ”original”.²⁵ Det är knappast en slump att svenska arkivinstitutioner samtidigt började förvärva handskrifter och personarkiv i en tidigare okänd omfattning.

Som en komponent i arkivets makt och dragningskraft framträder således dess förmåga att inhysa och tillhandahålla det autentiska. Fascinationen för det unika dokumentet handlar, med Walter Benjamins ord, om dess ”aura”, dess äkthet och auktoritet. Auran, eller föremålets kultvärde, är bunden vid ett Här och Nu, och förmedlar ”den unika uppenbarelsen av en avlägsenhet”. Samlaren (i detta fall arkivet), menar Benjamin, är ett slags fetischjtjänare som genom sitt innehav av det unika föremålet även får del av dess kultiska kraft.²⁶

I relation till intresset för handskriftens aura och materialitet, erbjuder arkivet inte bara tillgång till informationskällor om förflutna händelser och personer, utan förmedlade också en symbolisk och suggestiv närvaro åt desamma. För arkivbesökaren/forskaren aktualiseras samtidigt andra reaktioner och motiv. För en levnadstecknare exempelvis, kan, som Alan Stewart påpekat, ett brev skrivet av studieobjektet självt utgöra ett tillförlitligt vittnesbörd, samtidigt som det har en affektiv dragningskraft på grund av att den studerade personens hand har rört vid papperet. Föreställningen om handskriften som bärare av författarens personlighet och närvaro har rent av uttryckts som en möjlighet att ta sig förbi en ”print persona” för att komma i kontakt med en mera ursprunglig och oförställd ”manuscript man”.²⁷

Trots att skriftmediet under romantiken uppfattades som en anonym, kall och död kommunikationsform i jämförelse med den levande rösten, blev det en företeelse på vilken föreställningar om närvaro och autenticitet ofta projicerades. Skriften fick agera substitut för författarens levande kropp, och gjordes i dennes ställe till föremål för ömhetsbetygelser och grundlig omsorg.²⁸ Personarkivens handlingar är alltså inte bara berättande, meningsbärande källor, utan också materiella ting som ger närvaro åt de personer med vilka de är förknippade. ”The proverbial dust of the archive”, skriver John Durham Peters, ”turns out to be corporeal ’dust to dust’. Paper stands in for bodies; an archive is a mausoleum of documents.”²⁹

Arkivet rymmer en motsägelsefull mix av liv, död och återuppståndelse. Även om bevarade brev och manuskript erbjuder ett slags beständig intimitet med sina författare, verkställer arkivet samtidigt ett slags död – i synnerhet i fråga om levande författare som väljer att ”publicera” sina arkiv – då det offentliggjorda arkivet befäster det statiskt textuella som substitut för den kroppsliga författaren.³⁰ Å andra sidan tillhandahåller arkivet just det som Abraham Cronholm 1836 eftersökte: ”de förtroliga bref, vxlade mellan vännerna bland förflutna tiders stora män, der de i alla sina små egenheter *gå igen*”.³¹

Sådana föreställningar är dock inte unika för skriftmediet, utan återkommer kontinuerligt i samband med introduktionen av andra medier och mediearkiv. Den pseudoreligiösa diskurs om reinkarnation och odödlighet som Mark B. Sandberg noterade i förhållande till 1800-talets vaxavbildningar, kunde han samtidigt observera i relation till hur medier som fotografi, fonogram och film presenterades: ”even if one died, it was claimed, one’s recorded image or voice could live forever”.³² Stephen Bann har uppmärksammat att liknande idéer omgärdade åskådningsteknologier som panoramat och taxidermin (uppstoppningen av djur).³³

Redan de äldsta arkivlärorna talar om en ”arkivens religion” och om arkivet som en helig plats. Med detta menade man inte att arkivinstitutionen nödvändigtvis var välsignad, utan att den omfattades av någon sanktion som gjorde den okränkbar och skyddad mot människans oförretter.³⁴ Men just i dess egenskap av fredad plats för säker och tidlös förvaring har arkivet, både som institution och som metafor, kopplats till föreställningar om odödlighet och återfödelse. Och i konkret mening gäller förstås även vad Zygmunt Bauman påpekat, att “[f]ramtida odödlighet växer fram ur vad som nedtecknas idag. Morgondagens dödliga måste först få kontroll över dagens arkiv”.³⁵

Parallella liv i 1800-talets offentlighet

Att intresset för personarkiv ökade markant i Sverige under 1800-talets första decennier kan förstås mot bakgrund av de just då växande ambitionerna att samla, bevara och vårda nationens historiska minnen.³⁶ Både Götiska förbundet (bildat 1811) och Kungl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia (bildat 1815) hade till uppgift att eftersöka historiska handlingar hos enskilda personer. Bakom dessa projekt fanns en mer generell strävan att skydda fornlämningar från förstörelse, där de gamla handskrifterna uppfattades som det som ”mest är blottställt för vanskligheten”.³⁷ Men bevarandet var inte ett självändamål utan något som framträdde både som en dygd – som ett uttryck för den ”vårdande fosterlandskänslan” – och som ett medel för att väcka och nära en sådan nationell självkänsla.³⁸ Götiska förbundet formulerade en sådan tanke om det förflutnas verkan i samtiden i sitt uppdrag att ”upplifva

minnet af Göternas bedrifter”, för att ”återvinna den kraftfulla redlighet, som var förfädrens egen”.³⁹

Adolf Ludvig Stierneld, initiativtagare till ovan nämnda Kungl. Samfundet och räknad som en av det tidiga 1800-talets ”autografmagnater”, skulle genom sina skilda verksamheter visa att historiska föremål, byggnader, bilder och texter kunde underkastas den gemensamma uppgiften att främja fosterlandskärleken.⁴⁰ Det var således med löfte om att berika ”Konglig Majestäts Riks archiv, bibliotheque och antiquitetssamlingar”, som Stierneld 1810 föreslog en fullständig inventering av Sveriges fornminnen. Ett sådant projekt, menade han, skulle ”upplyfta nationalespriten till hela högden af våra förfäders hjeltebragder, storsinhet, charactersfasthet och oberoende”, genom sitt ”fästande vid den manliga snilrikheten i Skaldernas tidevarf, vid Scandinavernas rycktharhet i deras tids vetenskaper, i vitterhet och till och med i de fria konsterna”.⁴¹ Som ansvarig för uppbyggandet av Gripsholmsgalleriet (nuvarande Statens porträttsamling) under 1820-talet skulle Stierneld tillskriva porträttmålningarna en liknande pedagogisk och nationellt fostrande funktion. Omgiven av historiska individer skulle galleriets besökare uppmuntras till djupa betraktelser utifrån dessa ”ryktbarhetens eller onyttans afbilder”.⁴² Inte minst skulle porträttsamlingen väcka stolthet hos svensken genom insikten om att ”Sverige eger flere märkvärdige män, från Spiran till Plogen, än något af de mäst lysande länder, då folknummern beräknas”.⁴³

Redan dessa exempel antyder att den offentliga omsorgen om personarkiv bör förstås i relation till ett vidare sammanhang av biografiskt och nationellt orienterade minnespraktiker. Snarare än att framstå som en solitär företeelse med sin egen speciella historiografi, framträder institutionaliseringen av enskilda personers brev och handlingar som ett av flera sätt på vilka individen tilldelades en roll som historisk aktör och samtida ledstjärna. Inte minst skulle minnet över många av det tidiga 1800-talets centrala gestalter inom kultur, vetenskap och politik komma att involvera såväl museer (tidigare ägodelar) som bibliotek (biografier, verk över Sveriges historia) och arkivinstitutioner (efterlämnade papper, fotografier, porträtt). I somliga fall bevarades även miljöer i vilka personerna levt och verkat (arbetsrum eller hela byggnader) och beständiga platser uppläts i städernas topografi (statyer, gravmonument, gatunamn).

Denna gränsöverskridande minneskultur inom vilken en kärntrupp av historiska personer ungefär samtidigt uppträder i olika mediala former kan förstås i termer av vad David J. Bolter och Richard Grusin benämnt ”remediering”. Med detta avses att medier alltid kommenterar, reproducerar och ersätter varandra i en motsägelsefull process som pendlar mellan föreställningar om omedelbarhet och hypermedialitet, transparens och anonymitet. Samtidigt som medierna strävar efter att utplåna alla spår av mediering för att förmedla upplevelsen av en oförmedlad verklighet, fäster själva remedieringen uppmärksamheten på mediets närvaro som medium.

Sådana processer är i högsta grad verksamma i produktionen av kulturella minnen, och uppenbara i fråga om hur minnesmedier som arkiv och museer strävat efter att osynliggöra sig själva, för att i form av historiska dokument och föremål erbjuda en direkt upplevelse av det förflutnas närvaro.⁴⁴

Givetvis har personminnets olika uppenbarelsereformer påverkat och skänkt varandra betydelse och legitimitet, och tillsammans bidragit till att befästa enskilda individers ställning som historiska personer och nationellt kulturarv. Det är också utifrån summan av dessa minnespraktiker som bilden framträder, att nästan allt – från tvättnotor till byggnader – tillskrivits en roll som biografiskt minne och att det sällan varit väsentligt huruvida detta minne bestått av papper, trä eller sten. Det centrala har istället varit föremålets proveniens, dess aura och autenticitet. De offentliga personarkivens bakgrund i 1800-talets autograffhandel, och de kulturhistoriska museernas mer explicita beaktande av handskrifternas materialitet, vittnar om hur sådana aspekter också gjort sig gällande på arkivets område.

Handskriftssamlandet, som redan då hade en lång historia, intensifierades under 1830-talet i samband med att intresset alltmer inriktades mot autografer.⁴⁵ Om detta vittnar inte sällan arkiven, både i fråga om handskrifternas skick och i fråga om mängden material som bevarats från denna tid. Erik Johan Stagnelius dog i den meningen vid rätt tillfälle, eftersom ovanligt mycket av hans hand finns bevarat. Samtidigt visar de fåtaliga brev som finns kvar vilka värden som förknippades med författarens signatur snarare än med skrifterna som helhet. Det rör sig om fyra brev, varav två är intakta medan övriga saknar författarens namnteckning. Samtliga pappersbitar finns dock bevarade och kan pusslas ihop genom besök i åtminstone tre olika arkiv. Ett av breven bär därtill vittnesbörd om att det kunde vara av betydelse för vem det sönderdelades. Istället för författarens underskrift innehåller det anteckningen: ”Skrifvet af Skalden Eric Johan Stagnelius, hvars namn under detta bref är urklippt och bortgifvet till Fredrika Bremer.”⁴⁶

Under kommande decennier fick autografsamlandet en högkonjunktur i Sverige, vilket bland annat framgår av de regelbundna auktionerna och bildandet av Svenska Autografsällskapet 1876. Sällskapet, som bedrev handel med namnteckningar och dokument, såg som sin uppgift att ”lifva och underhålla hågen för uppsökandet och samlandet af handskrifter af historiskt märkliga personer”. Det blev en viktig samlingspunkt för såväl arkivmän som personhistoriker, och autograffintresset kom under 1800-talet även att prägla verksamheten vid arkiv och bibliotek där sådana samlingar ofta deponerades.⁴⁷ Autografsällskapets förste sekreterare var Christoffer Eichhorn, tjänsteman vid Kungl. biblioteket och en av Svenska fornminnesföreningens stiftare. Eichhorn var själv samlare, och hans hem i Schönborgska huset på Södermalm tycks ha utgjort något av ett mellanting

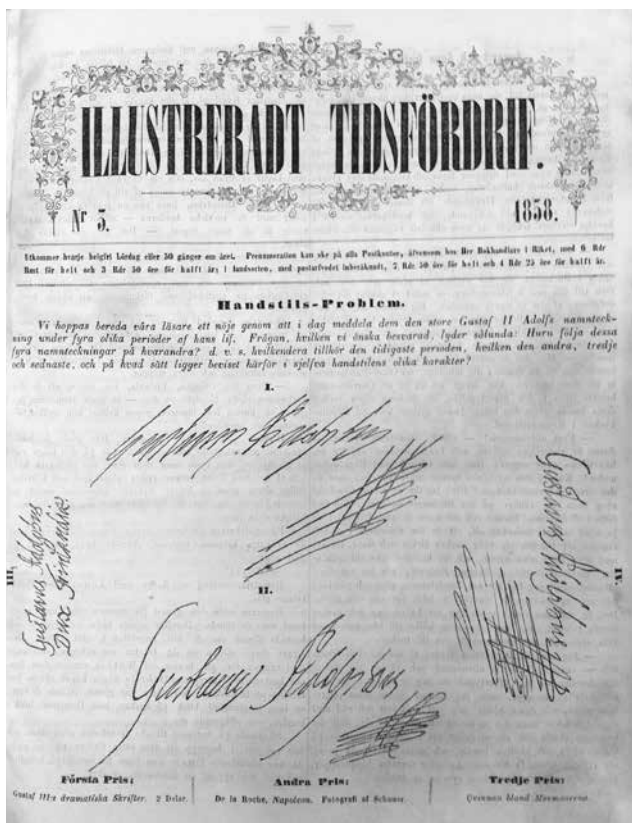

Bild 1. Autografer som nöje. "Handstils-Problem", pristävling med utgångspunkt i Gustav II Adolfs namnteckningar från fyra perioder av hans liv, i *Illustrerad tidskrift* nr. 5, 1858.

av arkiv, bibliotek och museum. I ett särskilt skåp förvarades ”böcker, som tillhört namnkunniga svenska män och kvinnor, hvilka i dem inskrifvit sina namn”. Enligt ett reportage från Eichhorns hem utgjorde detta skåp ”ett dubbelt paradys, en helgedom för både bokvännen och autografvälskaren”. Reportern förevisades åtskilliga prov på Stiernhielms skrift, och på frågan om samlingen rymde exempel från Oxenstierna, Swedenborg, Bellman, Thorild, Berzelius och Tegnér, svarade Eichhorn bara: ”Jo, här...och här...och här!”⁴⁸ Frågan kunde lika gärna ha ställts och besvarats vid Eichhorns arbetsplats. I den officiella instruktionen till Kungl. biblioteket år 1877 fastställdes som en av bibliotekets främsta uppgifter ”inköp af svenska handskrifter [...] och lärde mäns breffväxlingar”.⁴⁹ Och när den nya biblioteksbyggnaden i Humlegården öppnade året därpå, fanns handskriftssamlingen inrymd i bibliotekets föreläsningssal, där såväl rara boktryck som ”märkvärdiga personers egenhändiga skrifter” kunde beskådas.⁵⁰

Handskrifts- eller autografsamlandet hade under föregående sekler främst präglats av ett intresse för historiska handlingar rörande politiska förhållanden. ”Sedermera”, heter det i *Nordisk familjebok*, ”trädde ett mera psykologiskt och moraliskt element i stället, i det de framstående personernas individualitet mera togs i betraktande.”⁵¹ På liknande sätt utvecklades Riksarkivet under 1800-talet. Från att tidigare ha tagit emot handlingar främst från myndigheter och departement, tillvaratog man nu i allt större utsträckning även enskilda arkiv och personarkiv. Samtidigt förändrades Riksarkivet från en rent administrativ inrättning till en institution med anställda historiker och egen forskningsverksamhet.⁵² Som Bertil Broomé påpekat, var det en för tiden karakteristisk önskan som konst-samlaren Axel Gabriel Bielke gav uttryck för i samband med att han år 1876 testamenterade sitt gårdsarkiv till Riksarkivet, nämligen att institutionen ”framdeles torde komma att bilda en för allmänheten tillgänglig autografsamling”.⁵³

Denna rörelse från politiska dokument till autografer, och från myndighetsarkiv till personarkiv speglar en mer generell förskjutning av tidens historiska intresse från samhälle till individ. Biografin, som blir en mycket populär genre under 1800-talet, presenterade sig på liknande sätt i relation till den politiska historien. I *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (1836) hävdas till exempel att statshistorien och biografin bereder varandra en ömsesidig nytta genom att ”den sednares detaljer, inflätade i kretsen af den förra, lifva dennes ämne, hvilket annars under fördjupandet i allmänna borgerliga och statsförhållanden, under teckningen af [...] financer, krig och freder, lätt förstenaar i en massa af mångkunnighet. Biographien, när den skildrar ryktbara män ur det offentliga lifvet, upprätthåller och lifvar historiens episka intresse.”⁵⁴

Biografin framträder på många sätt både som en förutsättning för och som en effekt av personarkivens institutionalisering. Det var strax före sekelskiftet 1800 som de biografiska samlingsverken började slå igenom, inte sällan med arkivmän, såsom C. R. Berch i Antikvitetsarkivet eller A. A. von Stiernman i Riksarkivet, som författare.⁵⁵ I första bandet av ovan nämnda biografiska lexikon påstås att man ”genom ett omsorgsfullare begagnande af [...] biographiska tillgångar”, lyckats åstadkomma fylligare och rikhaltigare levnadsbeskrivningar än tidigare verk i samma genre. Bland de källor som redovisas nämns förutom tryckta skrifter och muntliga upplysningar, ”handskrifna samlingar, i allmänna och enskilda biblioteker”.⁵⁶ Samtidigt påtalas vikten av en utökad tillgång till personliga brev och handlingar i formuleringar som tycks riktade både mot arkivinstitutionerna och mot de privatpersoner som äger sådana dokument. De stora männens personliga brev ”voro för ett biographiskt ändamål långt viktigare, än de offentliga ämbetsskrifvelser, hvilka för det rent factiska stundom af värde, endast röra sig efter formulärens lineal”. Men medan ”voluminösa band af krigsräkenskaper och uppbördsböcker” för-

länas omsorgsfull förvaring, utsätts det material som intresserar levnads-tecknaren oftare för förgängelsen. Historieforskaren vet inte var han ska leta, och får inte alltid tillträde till de enskilda samlingar som intresserar honom. Man borde, menar författaren, kunna begära att de personer som besitter historiska och biografiska dokument, ”öfverlåto åt biographiens bearbetare antingen själfva dessa acta, eller afskrifter af dem. [...] betydliga äro luckorna i vår kunskap om mycket af det individuella”.⁵⁷

Biografiska verk av detta slag skulle i sin tur komma att utgöra ett slags vägledning angående vilka personers papper som var värda att bevara. När Nordiska museets grundare Artur Hazelius 1878 fick höra att bibliotekarien Claes Annerstedt var sysselsatt med att bränna gamla brev och handlingar på en vind tillhörande Uppsala universitet, skyndade han sig att ingripa: ”Käraste broder! Vore det icke möjligt, att bland det utgallrade kunde finnas handskrifter af så pass kända personer, att de ingått i vår litteratur eller odlingshistoria (t.ex. i ett biografiskt lexikon). *Hvarje sådan bit* skulle jag med tacksamhet emottaga, och kunde du icke få vederbörandes tillstånd att kasta dem hit i st. för i kakelugnen?”.⁵⁸

Både biografierna och arkivpraktikerna vittnar med andra ord om det stigande intresset för personlighetens roll i historien. Det var under 1830-talet som Erik Gustaf Geijer myntade inte bara det välkända uttrycket att ”Sveriges historia är dess konungars”, utan inskräppte: ”Om någonting är klart av historien, så är det detta: att det personliga i henne är viktigast”.⁵⁹ Under de kommande decennierna yttrar sig detta i ett alltmer borgerligt präglat urval av historiska förebilder. Inte minst skulle Geijer själv framträda som en av de personer på vars minne en ny nationell identitet skulle byggas. Hans liv, verk och kvarlåtenskap (papper och ägodelar) kom på olika sätt att utgöra beståndsdelar i en modernare och fredligare berättelse om Sverige.

Med framväxten av en mer utbredd medieoffentlighet samt en tilltagande demokratisering av samhället, sker en markant ökning av antalet personer som var bekanta i en allmän mening. Både kyrkans och monarkins makt försvagas, och den växande skaran av bemärkta och minnesvärda svenskar består inte längre bara av kungligheter, officerare, präster och biskopar. Istället för börd, privilegier och utbildning framhöll den hjältemyt som nu formulerades dygder såsom framåtanda och träget arbete.⁶⁰ I tidningspress och biografisk litteratur, i form av fotografiska och målade porträtt, minnesrunor, statyer, personmuseer och namn på gator och torg, framträdde nya heroer som snarare representerade folket och medelklassen. Till dessa hörde inte minst så kallade kreativa individer – vetenskapsmän, entreprenörer, tidningsmän, konstnärer och författare.⁶¹ Förteckningar i pressen över ”de ärofulla döda” presenterade just sådana kategorier. Dödslistor, exempelvis i *Ny illustrerad tidning* under 1870-talet, grupperade namnkunniga avlidna under rubriker som ”Vetenskapsmän och läkare”, ”Prester och skolmän”, ”Skalder och skriftställare”,

”Konstnärer”, ”Ämbetsmän”, ”Krigare, riksdags- och kommunalmän, enskilde”.⁶²

Från mitten av 1800-talet är denna inriktning påtagligt märkbar i stadsmiljöerna. År 1853 invigs statyn över Esaias Tegnér invid domkyrkan i Lund, och fem år senare föräras Jöns Jacob Berzelius, som förste vetenskapsman, samma heder då statyn i Berzelii park avtäckts. Resandet av dessa statyer uppfattades i samtiden som manifestationer av ett nytt historiskt skede. En ny tid hade brutit fram, hävdade *Illustrerad tidning* dagen efter Berzelius-statyns invigning. Nationalstorheten representerades inte längre bara av kungen. Tankens segrar hade intagit sin plats jämte svärdets, ”arbetets ära står öfver den yttre glansens och maktens, den fria personligheten högt öfver börden”.⁶³

Biografin, som i mångt och mycket framträder både som pådrivare och produkt av detta paradigm i historieskrivningen, sökte sig ofta mot de skildrade personernas privata omständigheter. Delvis handlade detta om biografiernas ofta pedagogiska och uppbyggliga föresatser, att mana läsaren till efterföljd. I *Svensk Plutark* (1823) talar Johan Fredrik af Lundblad om vikten av att betrakta den skildrade ”i de obetydligaste händelserna och de lugnare stunderna af hans dagar, då hans sinne är öppet, då han har tid att uttala sin själs tankar, och då han icke döljer något intryck af det yttre”. Genom sådana skildringar skulle läsaren förstå att ”den prisade äfven varit menniska” och inse att han själv kunde sträva ”till hans höjd, emedan han anser den upphinnelig”.⁶⁴

Samtidigt handlade orienteringen mot det privata om ett begär efter att finna det sanna och autentiska hos de berömda personerna, inte minst i relation till deras roller i det offentliga livet som ofta förknippades med föreställningar om falskhet och förkonstling. En mans verkliga karaktär, hävdade exempelvis Samuel Smiles i den populära boken *Karakterens värde* (1872), bedömdes bättre utifrån hans levnadssätt i det privata ”än genom den offentliga utställning han gör af sig sjelf som författare, som vältalare eller statsman”.⁶⁵ Sådana föreställningar om det autentiska har bidragit till att även tillsynes obetydliga handskrifter och värdelösa föremål bevarats som minnen i museer och arkiv. Själva anspråkslösheten hos papperslappar, möbler och pennor tycks vittna om att de har efterlämnats utan personens egen omsorg och vetskap, vilket snarast bidragit till att de förknippats med en särskilt autentisk, oförställd och sann närvaro.⁶⁶

Det obetydligas mening

I en anteckningsbok i Nordiska museets arkiv har amanuensen Visen Levin mot slutet av 1880-talet noterat för eventuellt förvärv, ett antal minnen efter författaren och lyrikern Karl August Nicander. Dessa minnen, vilka fanns inneslutna i ett schatull av mahogny som använts av Nicander under resor, ger en bild av den brokiga karaktär som ofta präg-

lade samlingar av personminnen såväl i Nordiska museet som på andra håll. Skrinet innehöll bland annat en bouppteckning, ett fyrtiotal autografer av kungliga och enskilda personer i faksimil, en silhuett av Nicander, skaldens dagbok, räkningar i samband med Nicanders död och begravning, en ”Scorpion, dödad i Bologna 1827”, samt en tvättnota som uppgavs vara ”skrifven dels af skalden, dels af hans tvätterska, madam Berg, dels af hans husvärd, d.v.s. vice häradsh. Kristofer Hederström”.⁶⁷

Att sådana tillsynes obetydliga ting intresserade både privata samlare och museer, om de kunde kopplas till en berömd person, finns det många exempel på i det sena 1800-talets Sverige. Såväl då som senare kunde denna företeelse emellertid också uppfattas som löjlig, och den blev inte sällan föremål för behandling i satirisk form. Carl Anton Wetterbergh (Onkel Adam) berättar i en novell skriven omkring 1870 om en litteratör och ”snillebeundrare” som skapat sig en sådan samling med autografer och andra föremål från sina litterära idoler. Förutom en cigarrstump efter Henrik Bernhard Palmær och en gåspenna som tillhört Frans Michael Franzén, framstår en oansenlig lapp som ett guldkorn i samlingen:

Se här i mitt album ännu en unique – se här. Detta är den store Geijers egen handskrift – hans hand har hvilat på detta papper – dessa tankar strömmade i detta ögonblick genom hans genialiska hufvud; hör bara: 'På Upsala gästgifvaregård beställas två löshästar att skjutsa till Märsta klockan 7 förmiddagen etc. etc.

E. G. Geijer.'

Man intränger här i den märkvärdige mannens enskilda lif: '2 löshästar' bevisa, att han egde egen vagn och tillhörande seldon; 'klockan 7 förmiddagen', att han ämnade sig till Stockholm, och årtalet, att han stod i begrepp att omfatta den nya tiden med sina sympatier.⁶⁸

För den fiktive samlaren utgör föremålen märkvärdiga ting genom vilka han upplever en intim förbindelse med de stora snillenas enskilda liv. Med analysen av handskriftens triviala innehåll understryker Wetterbergh det parodiska i samlarens intresse för oväsentliga biografiska detaljer. Men samlarens innehållsanalys framträder inte bara som meningslös, utan framförallt som en skenmanöver avsedd att maskera det affektiva och taktila förhållningssättet till föremålets autenticitet som en egentligen kunskapsinriktad handling. Snarlika perspektiv på det materiellas mening som ett till kunskap förklätt sinnligt begär har förts fram i vetenskapliga sammanhang, inte minst i relation till litteraturstudiets biografiska forskningstradition.

På 1930-talet påpekade till exempel Yrjö Hirn angående litteraturforskarens intresse för platser där författarna levt och diktat, och deras begärlighet att ta vara på även ”de obetydligaste ting – vare sig notiser eller handgripliga föremål – som haft något samband med en berömd författare”, att detta rent av kunde jämföras med fromma katolikers relikdyrkan och pilgrimsfärder. Även om vistelser på sådana platser kunde ge forskaren

en "åskådlighet i föreställningarna" som underlättade hans arbete, och intresset för konkreta kvarlevor utgjorde en oskyldig "eggelse för fantasien", låg det något barnligt och narraktigt "i den iver, med vilken obetydliga saker bli sammanletade, för att utbredas och kommenteras i litterära biografier".⁶⁹ Den konflikt mellan förnuft och känsla, tro och vetande, som Hirn skriver fram i förhållande till vetenskapliga praktiker kring såväl handgripliga föremål som ovidkommande texter kan förstås mot bakgrund av traditioner som etablerades ungefär samtidigt som både kulturarvsinstitutionerna och universitetens moderna discipliner.

Genikultens religiösa anstrykning hade under 1800-talets sista decennier blivit särskilt iögonenfallande i samband med att författares födelse- och dödsdagar firades som offentliga högtider, folk vallfärdade till deras gravar, och deras efterlämnade bohag bevarades med vördnad. Som ett illustrativt exempel på hur denna meningsproduktion ofta överskred skiljelinjerna mellan person och verk, och mellan det bevarade och det skapade framträder ett första förslag till gravmonument över J. L. Runeberg i Borgå 1883. Enligt förslaget, som sedan förkastades, skulle monumentet utformas som en pyramid så stor "att i dess inre kunde på en stensockel uppställas ett skrin, hvori skaldens manuskript skulle förvaras".⁷⁰

Från kyrkligt håll uppfattades denna genikult inte sällan som ett uttryck för avgudadyrkan, en villfarelse som "alltid är ett straff för avfall från den levande Guden".⁷¹ Men även ur helt andra synvinklar kunde särskilt bevarandet av berömda personers vardagliga ägodelar framstå som en kulturell avart. I August Strindbergs *Det nya riket* (1882) framträder Historiska museets samlingar av detta slag som ett påtagligt uttryck för den okritiska högaktning som omgärdade kanoniserade personer i jubelfesternas tidevarv.⁷² När portarna till Nordiska museets nya byggnad öppnade på Djurgården 1907 ifrågasatte Strindberg på liknande sätt det meningsfulla i att bevara Onkel Adams glasögon, Fredrika Bremers snusdosa och Kristina Nilssons fiol för eftervärlden.⁷³ Företeelsens fortlevnad under de kommande decennierna framträder, ironiskt nog, inte minst i relation till Strindbergs egen kvarlåtenskap som skulle komma att tillfalla samma museum. Ingenting var för obetydligt för att skyddas från förgängelsen. Förutom Strindbergs manuskript och målningar finns således otaliga anteckningar, möbler, glasögon, klädesplagg, handdukar, påsar, skjortknappar och en cigarrfimp.⁷⁴

De materiella aspekterna av personminnet hade med andra ord en väsentlig betydelse för hur de befintliga samlingarna i våra museer, arkiv och bibliotek byggdes upp under 1800-talet. Trots att handskrifter många gånger eftersöktes och bevarades av samma skäl har deras legitimitet som kulturarv sällan ifrågasatts på samma sätt som de mer handgripliga tingena med personhistorisk proveniens. De är förstas mindre skrymmande, sällan lika publikt tillgängliga, och kan trots emellanåt oväsentligt innehåll motiveras som åtminstone potentiella källor till kunskap. Särskilt de

kulturhistoriska museerna vittnade uttryckligt om handskriftens betydelse som artefakt.

Nordiska museets arkivaliska samlingar började, likt samlingarna i övrigt, byggas upp 1872 och präglades av grundaren Artur Hazelius intresseområden. Mest känt är museet för ambitionen att bevara kläder och bruksföremål från den försvinnande allmogekulturen. Men redan i början av 1870-talet samlade Hazelius även byster, porträtt, handskrifter och andra föremål efter berömda svenskar. I museets stadgar från 1880 inskräptes syftet att ”upptaga och vårda minnen af svenska män och kvinnor, som i olika riktningar främjat fosterländsk odling och ära”. Medan samlingarna av bruksföremål kopplades till museets uppdrag att gagna vetenskapen, förbands de personhistoriska föremålen, likt tidigare biografiska och fornminnesforskningen, med uppgiften att ”väcka och nära fosterlandskänslan”.⁷⁵

Till skillnad från allmogesamlingens sammansättning, vilken präglades av arkeologins typologiska metod där föremålen ordnades i kronologiska serier efter landskapsproveniensen för att möjliggöra komparativa studier, förevisades museets personminnen i särskilda skåp, framhävda som tillräckliga i sig själva.⁷⁶ Hit hörde också brev- och manuskriptsamlingen.⁷⁷ Handskrifterna var med andra ord inte avsedda att studeras innehållsligt. De skulle beskådas och därigenom skänka närvaro åt de kungligheter, vetenskapsmän, författare och konstnärer med vilka de var förknippade. Ett reportage från Nordiska museet 1878 antyder att tingen möjliggjorde sådana upplevelser. Esaias Tegnér's glasögon, Carl Wilhelm Scheele's apparater, bildhuggaren Johan Tobias Sergels verktyg, samt autografer, manuskript och porträtt av andra framstående personer, var enligt skribenten föremål ”genom hvilka vi kunna så att säga stifta intimare bekantskap med de stora hädangångne”.⁷⁸ På samma sätt hanterades handskrifter och autografer vid kulturhistoriska museet i Lund, där ”skriftliga minnen” utgjorde en egen kategori i museets samling av föremål efter framstående män och kvinnor.⁷⁹

Oaktat intresset för skriften som minnesföremål har denna praktik bidragit till att tänkbara kunskapskällor om förflutna skeenden och personer bevarats för framtiden. Samtidigt framträder som en motsägelsefull konsekvens av minnesinstitutionernas omfattande intresse för att tillvarata och ”rädda” offentliga personers privata papper, att denna verksamhet i någon mån också påskyndade deras förstörelse. Tidigt under 1800-talet fanns det inget naturligt i tanken att låta privata handlingar bli offentligt tillgängliga efter döden. I Henry James roman är det forskarens närmande som slutligen verkställer brännandet av Jeffrey Asperns efterlämnade papper.

På liknande sätt dokumenterar Artur Hazelius under sin insamlingsresa i Uppsala 1878, dels att brev som intresserar honom redan lämnats till arkivinstitutioner, dels att åtskilliga personers handlingar förintats av

Bild 2. Handskrifter utställda i Skandinavisk-etnografiska samlingens historiska avdelning, Drottninggatan 79. Teckning av Nils G. Janzon, i *Ny illustrerad tidning* nr. 8, 1878, s. 101.

efterlevande. Han noterar exempelvis att samtliga brev i riksdagsmannen och entomologen Carl Johan Schönherrns korrespondens brändes av barnen i samband med dennes död 1848 – ”Stora tunnsäckar utfördes på en åker vid Sparresäter och brändes” – samt att ärkebiskop Reuterdahl ”brände själv veckan före sin afresa till Rosersberg den 18 juni 1870 en stor del af sina bref”. Andra ”mycket viktiga bref” skulle samtidigt ha deponerats i Uppsala universitetsbibliotek med förordnande om att få öppnas först efter femton år.⁸⁰

Jämsides med arkivens, forskarnas, levnadstecknarnas och allmänhetens stigande intresse för detaljer ur offentliga personers privata liv, utbreder sig behovet att lägga tillrädda de källor och ting som efterlämnas. Många av de författare och kulturpersonligheter som etablerar sig under senare delen av 1800-talet, ser inte bara till att deras kvarlåtenskap bevaras, utan såväl brevsamlingar som bostäder anpassas i hög grad för att tjäna deras eftermälen.⁸¹

Avslutning

Arkiv, bibliotek och museer särskiljs vanligen med utgångspunkt i de olika materialkategorier som respektive institution huvudsakligen bevarar, ordnar och tillgängliggör. Arkivet hanterar dokument, museet samlar föremål och biblioteket lagrar tryckta böcker. Även om det finns fog för dessa utmärkande drag, tenderar de att skymma de gränsöverskridande

praktiker som många gånger präglat dessa inrättningar och deras samlingar.

Inte minst under 1800-talet förenades de i en ambition att bevara minnen efter framträdande svenska kulturpersonligheter. Personarkiv och autografsamlingar återfinns exempelvis inte bara vid de egentliga arkivinstitutionerna utan också vid museer och forskningsbibliotek. Med utgångspunkt i 1800-talets omfattande intresse för det biografiska har den här artikeln strävat efter att förstå den ökande institutionaliseringen av berömda personers handskrifter mot bakgrund av andra samtida praktiker och föreställningar kring personminnet och dess materialitet. Arkivet framträder i detta sammanhang inte bara som en institution för kunskap om det förflutna, utan också som en plats både för dess materiella närvaro och för sinnliga och emotionella erfarenheter av detsamma.

I den befintliga historieskrivningen över såväl arkivväsendet som biografien framställs sådana aspekter i bästa fall som kuriösa, och som inslag av ofullkomlighet i institutionernas, genrens och forskningens dåvarande tillstånd. Enligt sådana framställningar uppträder den fulländade biografen – präglad av ”objektiv personbedömning”, tillämpning av Rankes principer och en ”exakt bearbetning” av otryckt källmaterial – först kring sekelskiftet 1900 i samband med proveniensprincipens införande, då även arkivet tycks uppnå sin fulländade form.⁸²

Det finns goda skäl att ifrågasätta en sådan teleologisk historieskrivning. Inte bara för att de historiska företeelserna förtjänar att studeras utifrån sina egna förutsättningar och sammanhang, utan också för att nutida fenomen därigenom blir historiskt igenkännbara. Det kan gälla den mediala kändiskulturen generellt, eller det i digitaliseringens kölvatten förnyade intresset för handskriftens materialitet.⁸³ Det är först mot bakgrund av de traditioner som den här artikeln avsett att uppmärksamma som man kan förstå varför en svensk litteraturforskare även på 2000-talet kan förnimma ett slags närvaro av Jane Austen genom att betrakta ett sybord som kan ha varit hennes,⁸⁴ varför föremål som Charles Dickens uppstoppade räv och John Steinbecks jeans finns bevarade vid ansedda amerikanska forskningsbibliotek, eller hur det kan komma sig att Nelly Sachs forna lägenhet på Bergsundsstrand i Stockholm finns rekonstruerad i Kungliga bibliotekets underjordiska rum.⁸⁵

Vare sig arkiv, museer eller bibliotek är bara vad de utger sig för att vara. Med en panoramisk blick på personminnets olika uppträdelseformer framträder mönster som överskrider det hierarkiska ordnandet av historiska källor. Kvar står, med museimannen Sigurd Wallins ord, ”det inte minst intressanta, vittnesbörden om folkhjältarnas popularitet”.⁸⁶

Summary

The hand on the paper. On personal archives and the materiality of celebrity. By Andreas Nyblom. The present article takes its departure in the early 19th century and the growing practice of collecting manuscripts and letters written by famous individuals. While positivist claims have underscored the rational and scientific nature of archives and archival material, the article focuses on the material and emotional incentives behind such endeavors. Handwritten documents were not only cherished and preserved because of the knowledge they might contain, but also for constituting physical links to historical bodies. They were carriers of the aura of celebrity and mediators of presence. More explicitly such incitements pervaded the collections of 19th century museums where manuscripts and autographs were often put on display next to portraits, busts, clothes and other kinds of memorabilia. Independently of their substances and contents such objects were invested with biographical significance. Rather than accentuating a history specific to the archive, the article points to the trans-institutional practices through which a cultural heritage dedicated to the commemoration and veneration of national heroes was formed.

Noter

1. Abr. Cronholm: "Förord" i *Supplement till Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (Lund, 1836), IX.

2. Henry James: *The Aspern papers* [1888], www.gutenberg.org

3. Henry James: "Preface to volume 12 of the New York edition" [1908], www.henry-james.org.uk

4. Andrea Zemgulys: "Henry James in the Victorian crowd. 'The birthplace' in context" i *The Henry James review* 29:3 (2008), 245–256.

5. Henry James: *The birthplace* (London, 2012 [1903]), 5.

6. Otto Fischer: "Meaning and materiality. On the rise of the archive of modern literary scholarship" i Gunnar Foss & Yngve Sandhei Jacobsen (red.): *Carriages and computers. Aesthetic technologies in literature from the 18th to the 21st century* (Trondheim, 2009), samt ytterligare referenser i föreliggande artikel.

7. Se exempelvis Nicola J. Watson: *The literary tourist* (London, 2006); Harald Hendrix (red.): *Writers' houses and the making of memory* (New York & London, 2008); Julian North: "Literary biography

and the house of the poet" i Nicola J. Watson (red.): *Literary tourism and nineteenth-century culture* (London, 2009), 49–62.

8. Föreliggande artikel har skrivits inom ramarna dels för projektet "Hjältarnas handlingar. Personarkivet som monument och medium under 1800-talet" (Helge Ax:son Johnsons stiftelse), dels med utgångspunkt i de museirelaterade aspekter av 1800-talets personminneskultur som behandlas i projektet "Berömmelsens kulturhistoria. Celebriteter och biografiska föremål i Nordiska museet" (Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond).

9. Se exempelvis Helen Freshwater: "The allure of the archive" i *Poetics today* 24:4, (2003), 730f.

10. Nils Nilsson: *Arkiv i rörelse. Essayer och kåserier* (Stockholm, 1971), 103.

11. Jmf Erik Wångmar: "Historia, ett ämne för arkivnötare? Om användningen av otryckta källmaterial från arkiv i doktorsavhandlingar i historia 1969–2009" i *Scandia* 77:2 (2011), 108–125; Jan Lindroth: "Personarkiven och den akademiska forskningen" i Kerstin Abukhanfusa (red.): *Liv i eftervärldens spegel. Om arkiv och samlingar efter*

personer (Stockholm, 2006). Evabritta Wallenberg hävdar också: "Utan personarkiv klarar man knappast att skriva en avhandling i modern historia". Se Evabritta Wallenberg: "Personarkiv. Några problemområden" i Abukhanfusa (red.): *Liv i eftervärldens spegel*, 75.

12. Freshwater: "The allure of the archive", 732.

13. Alan Stewart: "Early modern lives in facsimile" i *Textual practice* 23:2 (2009), 291.

14. Nilsson: *Arkiv i rörelse*, 16.

15. Antoinette Burton: "Archive fever, archive stories", 2005. Här efter Craig Robertson: "Introduction. Thinking about archives, writing about history" i Craig Robertson (red.): *Media history and the archive* (London & New York, 2011), 1.

16. John Durham Peters: "Why we use pencils and other thoughts on the archive" i Robertson (red.): *Media history and the archive*, 109.

17. Catherine Hobbs: "The character of personal archives. Reflections on the value of records of individuals" i *Archivaria. Journal of the association of Canadian archivists* 52 (2001), 126–135.

18. Michael Shanks, citerad i Freshwater: "The allure of the archive", 734f.

19. Freshwater: "The allure of the archive", 736.

20. Eric Savoy: "Aspern's archive" i *The Henry James review* 31:1 (2010), 61–67.

21. José van Dijck & Sonja Neef: "Introduction" i José van Dijck, Sonja Neef & Eric Ketelaar (red.): *Sign here! Handwriting in the age of new media* (Amsterdam, 2006), 9.

22. "Autenticitet", *Nordisk familjebok* (Stockholm, 1876).

23. Fischer: "Meaning and materiality", 31.

24. Kathryn Crowther: "Charlotte Brontë's textual relics. Memorializing the material in *Villette*" i *Brontë studies*, 35:2 (2010), 128–136.

25. Stewart: "Early modern lives in facsimile", 289–305; Peter Stallybrass: "Printing and the manuscript revolution" i Barbie Zelizer (red.): *Explorations in communication and history* (London & New York, 2008), 111–118.

26. Walter Benjamin: "Konstverket i reproduktionsåldern" [1936] i Lars Furuland & Johan Svedjedal (red): *Litteratursocio-*

logi. Texter om litteratur och samhälle (Lund, 1997), 100–129, särskilt 122, not 7–8.

27. Stewart: "Early modern lives in facsimile", 289–305.

28. Fischer: "Meaning and materiality", 34f.

29. Peters: "Why we use pencils", 109.

30. Robert McGill: "Biographical desire and the archives of living authors" i *Auto/Biography studies* 24:1 (2009), 129–145.

31. Cronholm: "Förord" i *Supplement till Biographiskt lexicon*, IX. Kursivering här.

32. Mark B. Sandberg: *Living pictures, missing persons. Mannequins, museums and modernity* (Princeton, N.J., 2003), 42.

33. Stephen Bann: "The historian as taxidermist. Ranke, Barante, Waterton" i *Comparative criticism. A yearbook* 3 (1981), 21–49.

34. Baldassare Bonifacio: "Om arkiven, en monografi" [1632]. Här efter *Den äldsta arkivläran* (Lund, 2010), 104f.

35. Zygmunt Bauman: *Döden och odödligheten i det moderna samhället* (Göteborg, 1994 [1992]), 76f.

36. Göran Nilzén: "Personarkiv, vad är det och till vilken nytta?" i Abukhanfusa (red.): *Liv i eftervärldens spegel*, 28.

37. Ur företal till Samfundets första handling 1816, här citerat efter Severin Bergh: *Kungl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia under första århundradet af dess tillvaro* (Stockholm, 1917), 1.

38. Ibid.

39. Ur Stiftelseurkund och stadgar för Götiska förbundet. Här efter Magdalena Hillström: *Ansaret för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872–1919* (Linköping, 2006), 58.

40. Bertil Broomé: *Handskriftssamlarna och de svenska arkiven 1700–1950* (Stockholm, 1977), 12.

41. Citerat efter Hillström: *Ansaret för kulturarvet*, 51.

42. Adolf Ludvig Stierneld: *Bihang till Gripsholms slotts beskrifning af år 1825* (Stockholm, 1826). Här citerat efter Per Widén: *Från kungligt galleri till nationellt museum. Aktörer, praktik och argument i svensk konstmuseal diskurs ca 1814–1845* (Hedemora, 2009), 126.

43. [Adolf Ludvig Stierneld]: *Gripsholms-*

galleriet (Stockholm, 1833). Här citerad efter Widén: *Från kungligt galleri till nationellt museum*, 126.

44. Astrid Erll & Ann Rigney: "Introduction. Cultural memory and its dynamics" i Astrid Erll & Ann Rigney (red.): *Mediation, remediation, and the dynamics of cultural memory* (Berlin & Boston, 2012), 1–10.

45. Broomé: *Handskriftssamlarna*, 16f.

46. Paula Henrikson: "Stagneliuspussel. Till handskriftskulturs historia" i *Biblis* 53 (2011), 76–78.

47. Broomé: *Handskriftssamlarna*, 16f.

48. "Hvad nytt från Stockholm?", *Kalmar* (1889-12-09).

49. Uno Willers: "Att samla handskrifter" i Broomé: *Handskriftssamlarna*, 5.

50. Claës Lundin: *Nya Stockholm* (Stockholm, 1890), 341, 345.

51. "Autograf", *Nordisk familjebok* (Stockholm, 1876).

52. Staffan Smedberg: "Sverige" i *Det globala minnet. Nedslag i den internationella arkivhistorien* (Stockholm, 2012), 237.

53. Broomé: *Handskriftssamlarna*, 19.

54. Cronholm: "Förord" i *Supplement till biographiskt lexicon*, VIII.

55. Bengt Hildebrand: "Biografisk historiografi och Svenskt biografiskt lexikon. Några huvudlinjer i utvecklingen" i *Personhistorisk tidskrift* 40 (1941), 155.

56. *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (Uppsala, 1835), II.

57. Cronholm: "Förord" i *Supplement till biographiskt lexicon*, IX–X.

58. Brev från Artur Hazelius till Claes Annerstedt, 12/10 1878. Avskrift i Nordiska museets arkiv.

59. Erik Gustaf Geijer: *Svenska folkets historia*, del 2, 1834. Här efter Svante Beckman: *Utvecklingens hjältar. Om den innovativa individen i samhällstänkandet* (Stockholm, 1990), 21.

60. Jmf Magnus Rodell: "Nationen och ingenjören. John Ericsson, medierna och publiken" i Anders Ekström (red.): *Den mediala vetenskapen* (Nora, 2004), 208ff.

61. Tore Frängsmyr: *Vetenskapsmannen som hjälte. Aspekter på vetenskapshistorien* (Stockholm, 1984), 162–177; Beckman: *Utvecklingens hjältar*, 45–51.

62. Se exempelvis: "Svensk-finsk dödslista 1877" i *Ny illustrerad tidning* 1878.

63. "Berzelii staty aftäckt", *Illustrerad tidning*, 1858:28. Här citerat efter Magnus

Rodell: *Att gjuta en nation. Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Stockholm, 2002), 25.

64. J. F. af Lundblad: *Svensk Plutark* (Stockholm, 1823), företal.

65. Samuel Smiles: *Karakterens värde* (Stockholm, 1883 [1872]), 3.

66. Jfr. William Gershom Collingwood: *Ruskin relics* (New York, 1904), 3.

67. Anteckningar 1889, Visen Levin 23/9. Nordiska museets arkiv.

68. Carl Anton Wetterbergh: *Ur Onkel Adams portfölj. Efterlämnade skrifter i urval* (Stockholm, 1889), 415. Den tidigare publicerade novellen "Alla snillens vän" skrevs före år 1873, vilket framgår av förordet till den postumt utgivna boken (ibid., 1f).

69. Yrjö Hirn: "John Peel jämte några reflexioner om hjältedyrkandet" i Yrjö Hirn, *De lagerkrönta skoplaggen* (Helsingfors, 1951 [1932]), 91.

70. *Nyare Blekings-posten*, 19/10 1883.

71. Herman Råbergh 1882. Citerad efter Yrjö Hirn: *Runebergskulten* (Stockholm, 1935), 1. Redan 1877, i samband med Runebergs död, väckte de omfattande hyllningarna kritik från kyrkligt håll. Kyrkoherden O. I. Colliander menade att firandet av Runeberg antagit religiös färg och utvecklets till en kult av en halvgud. Colliander opponerade sig mot "den i yttre former ordnade *Cultus des Genius*, som i själva verket ingenting annat är än den avgudiska människans egen självförgudning". Ibid., 292.

72. August Strindberg: *Det nya riket* (Stockholm, 1920 [1882]), 106.

73. August Strindberg: *Svarta fanor* (Stockholm, 1920 [1907]), 286.

74. Se kommande artikel av Otto Fischer: "Att arkivera en författare. Vilhelm Carlheim-Gyllensköld och August Strindberg".

75. "Stadgar för Nordiska museet och dess styrelse", *Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden 1881* (Stockholm, 1881), 52.

76. Staffan Carlén: *Att ställa ut kultur. Om kulturhistoriska utställningar under 100 år* (Stockholm, 1990), 86.

77. Sten Lundwall: *Nordiska museets arkiv. En vägledning* (Stockholm, 1965), 5.

78. Emil Eckhoff: "Skandinavisk-etnografiska samlingen. Andra annexet, Drottninggatan 79", *Aftonbladet* 8/4, 16/4, 20/4 1878. Här efter Hillström: *Ansaret för kulturarvet*, 199.

79. Förteckning över föremålsgrupper i museets samlingar. Kulturhistoriska arkivet, Kulturen i Lund.

80. "Artur Hazelii resa till Uppsala 1878", avskrift i Nordiska museets arkiv.

81. Se exempelvis Andreas Nyblom: "Kampen om eftermälet. Stiftelsen Övralid och Heidenstams sista vilja" i *Samlaren. Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, 2005, 151–203.

82. Jfr. Hildebrand: "Biografisk historio-grafi", 157, 166f, 170f, 178, 184.

83. Anna Chen: "In one's own hand. Seeing manuscripts in a digital age" i *Digital humanities quarterly* 6:2 (2012), <http://www.digitalhumanities.org/dhq/>.

84. Vivi Edström: *Livets gåtor. Jane Austen* (Stockholm, 2009).

85. M. G. Lord: "Beyond the fine prose. The stuff of the writer's life" i *New York Times* 30/7 1995.

86. Sigurd Wallin: *Kuriositetskabinettet i Linköpings Stifts- och landsbibliotek* (Linköping, 1958), 22.